

KILDEN
TEATER OG
KONSERTHUS

Culpa! i unntakstilstand

Av Taro Vestøl Cooper og Mine Nilay Yalcin

Inspirert av Jens Bjørneboes dikt «Mea Maxima Culpa»

Skolemateriell | Undervisningsopplegg for 8.-10. klasse

Passer til kompetansemål fra fagplanen i norsk, samfunnsfag og KRLE

Skuespillere Ann Ingrid Fuglestveit, Kevin Mbugua, Jenny Ellegård og Fredrik Høstaker

Av | Taro Vestøl Cooper

Regi og konsept | Mine Nilay Yalcin

Kostymedesign | Synne Reichelt Føreland

Lyddesign | Simen Hefte Endresen

Dramaturg | Endre Sannes Hadland

Teaterpedagog | Christine Helland

Støttet av Fritt Ord

Materialet er utviklet av Christine Helland og Endre Sannes Hadland

KILDEN TEATER OG KONSERTHUS 2020

INNHOOLD

KJÆRE PUBLIKUM	3
TIL LÆRER	4
FORARBEID	5
OM JENS BJØRNEBOE OG DIKTET	5
OM TEKSTEN	7
ETTERARBEID.....	8
ØVELSE 1: PÅSTANDSOPPGAVE	8
ØVELSE 2: EKSPONERING I SOSIALE MEDIER.....	9
ØVELSE 3: DISKUSJONSOPPGAVE.....	11
ØVELSE 4: UTDRAK FRA MANUSET TIL <i>CULPA!</i>	12
TILLEGGSINFORMASJON	14
OM «SPOKEN WORD» OG DIKT SOM TEATER	14
RELEVANTE KOMPETANSEMÅL	15

KJÆRE PUBLIKUM

Velkommen til den digitale opplevelsen *Culpa! i unntakstilstand*.

For halvannen måned siden så det ikke lyst ut for forestillingen *Culpa!*. Kilden var stengt helt ned og prøvestarten var rett rundt hjørnet. Like etterpå ble også skolene deres stengt. Vi forsto raskt at vi ikke ville være i stand til å gjennomføre *Culpa!* slik den opprinnelig var tenkt - nemlig som en gateteaterforestilling i skolegården hos dere. Vi måtte finne en alternativ måte å formidle teksten på. Derfor er *Culpa!* blitt til *Culpa! i unntakstilstand*.

Teksten er skrevet av slampoeten Taro Vestøl Cooper basert på en idé av regissør Mine Nilay Yalcin. Inspirert av Jens Bjørneboes mest kjente dikt «Mea Maxima Culpa» (Min store skyld) er teksten utviklet sammen med ungdom fra Kristiansand, og er ett av Kilden Teaters bidrag til Bjørneboejubileet i 2020.

Skuespillerne vil spille forstillingen i Kilden, men uten et publikum tilstede i salen. Skuespillerne spiller inn mot et 360graders kamera som strømmet forestillingen ut til dere. Ved å bevege på telefonen/nettbrettet/musen kan du selv bestemme hvor du ønsker å se. Etter forestillingen vil man kunne chatte live med skuespillerne.

Culpa! i unntakstilstand tar for seg likegyldigheten i vår tid. Hvordan sosiale medier påvirker våre narrativer og måten vi følger historier på. Den handler om skjønnhetspress, klimakrise, rasisme og forbudt kjærlighet – om å prøve å bli hørt i et hav av historier på nettet. Om ungdommer som bærer på noe viktig de vil si – men som forsvinner i kaoset av reklamer, likes og emojis.

Vi gleder oss veldig til å dele dette arbeidet med dere. Det hele er et stort eksperiment, og vi er takknemlig for at dere vil være med oss inn i dette ukjente landskapet.

God fornøyelse!

Valborg Frøysnes

Teatersjef, Kilden Teater

TIL LÆRER

Vi deler ofte våre undervisningsopplegg inn i to deler: forarbeid og etterarbeid.

Elevene kan fint oppleve forestillingen uten videre forarbeid, men vi har tro på at en liten innføring i Bjørneboe, diktet «Mea Maxima Culpa» og kunnskap om «spoken word» kan være nyttig dersom ønskelig. Denne informasjonen kan også fint anvendes til etterarbeid.

I etterarbeidet kan man velge mellom et utvalg oppgaver som klassen kan arbeide med. Her har vi kommet med forslag til et didaktisk opplegg som kan anvendes etter behov. Oppgavene fokuserer både på tematikk, systemkritikk, form og språkbruk.

Rekkefølgen på oppgavene er foreslått, og du kan helt fint endre eller fjerne oppgaver etter ditt og klassens behov.

For den ekstra interesserte finnes det også tilleggsinformasjon og lesning i et siste kapittel.

FORARBEID

OM JENS BJØRNEBOE OG DIKTET

Jens Bjørneboe (1920-1976)

Forfatteren og dikteren Jens Bjørneboe var født og oppvokst i Kristiansand. Han var skipsredersønnen som ble en av de krasseste samfunnsdebattantene i norsk etterkrigshistorie. Bjørneboe var en frihetsforkjemper og rettet spesielt fokus mot unge mennesker som havnet i vanskelige situasjoner med systemet (skolen, rettsvesen, fengselsvesenet, helsevesen). Hele Bjørneboes prosjekt handlet om å kjempe for annerledeshet og individets kamp for å overleve systemet, og han var særlig opptatt av de unge. Bjørneboe mente at det lå en enorm makt i det å være ung. «Det er dere som har makten. Det er derfor makthaverne ser på ungdommen med angst. De som er mektige, de vet at de en gang vi bli avsatt av dere.»

Et av Bjørneboes mest kjente verk er diktet «Mea Maxima Culpa». Diktet er hentet fra teaterstykket *Fugleelskerne* fra 1966. Mea Maxima Culpa er latin for «min store skyld». I diktet tar Bjørneboe for seg kanskje menneskets tyngste byrder å bære: ansvar og skyld. Diktet stiller spørsmålet: har vi alle et ansvar for å forhindre det som er galt i verden? Dersom du velger å ikke gjøre noe, er du da medskyldig? Er det sånn at hva én har syndet har alle gjort? Forestillingen *Culpa! i unntakstilstand* henter inspirasjon fra dette diktet - både i form av tematikken, men også når det gjelder rim og rytme.

MEA MAXIMA CULPA

Jeg vet ikke hvor jeg har hørt det sist:

«Hvem er et menneske og ikke skyldbevisst?»

Hvem er et menneske som ikke vet

At han bør frykte all rettferdighet?

Det er min sum av alt hva jeg har sett:

Jeg håper Gud lar nåde gå for rett!

Jeg håper Gud i himmelen vil si:

Rettferdigheten, barn, den glemmer vi.

Spør meg om "skyld"! Det er et grusomt ord.

Enhver er skyld i alt som skjer på denne jord!

I blygsel skal du snu ditt ansikt bort:

Hva en har syndet, har vi alle gjort!

Vi har sett uskyld, og vi skjendet den.

Vår egen store skyld er alt vi har igjen.

Vi har sett skjendsler, og vi lot dem skje.

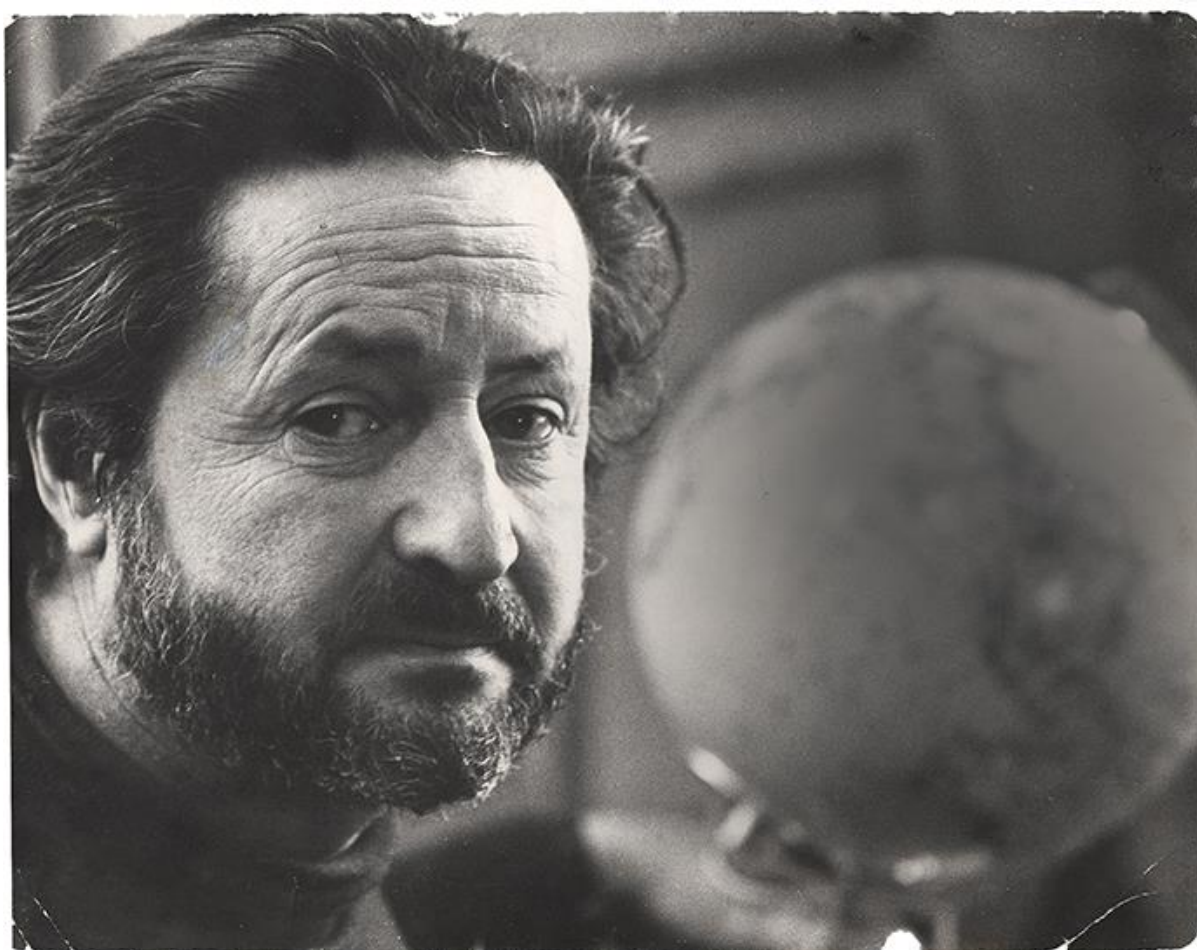
Ti det var skjendsler alt vi kunne se!

*Vi har lidt urett. Vi begikk den selv.
Og vi ble mordere den samme kveld.
Man handler blindt. Man er i beste tro.
Mens man er rød til albuen av blod.*

*I våre hjerter der er loven lagt.
Og hver en tøddel av den står ved makt.
Alt står som onde bilder fra en rus:
Av jorden har vi gjort et slaktehus!*

*Akk, vi må bøye oss i skam og si:
Rettferdigheten, Gud, den frykter vi!
Hvem er et menneske som ikke vet:
Vi trenger nåde og barmhjertighet!*

*Jeg vet ikke hvor jeg har hørt det sist:
Hvem er et menneske, og ikke skyldbevisst?*

Jens Bjørneboe (Gyldendal)

OM TEKSTEN

Culpa! i unntakstilstand er i stor grad skrevet som et dikt som framføres som «spoken word». Dette begrepet er en fellesbetegnelse for en form for høytlesning av dikt. Det er poesi som er ment for å fremføres heller enn å leses. Mer om dette kan dere lese i tilleggsmateriale i etterarbeidet. (Se side 14.)

Under arbeidet med *Culpa!* hadde dramatiker og slampoet Taro Vestøl Cooper sammen med regissør Mine Nilay Yalcin møter med ungdom i Kristiansand og på Sørlandet, bl.a. fra Slettheia grendehus, Samsen, UngdomsKilden, Kirkens Bymisjon, Røde Kors Gatemegling og Frikirken. Kanskje deltok du selv i dette arbeidet eller kjenner noen som gjorde det?

I teksten blander Taro reklamer, personlige historier fra ungdom med kommentarer og spørsmål om samfunnet vi lever i. Han fletter sammen dagligspråk med salgstekster og politiske kommentarer. Noen av ordene i teksten kan kanskje være ukjente eller vanskelige å forstå. Her er en forklaring på noen av dem.

Imperialisme er et ord som det refereres til i starten. Dette er et begrep som beskriver hvordan et land tar makten i et annet land og tvinger den lokale befolkningen til å leve på en bestemt måte.

Kommersiell betyr når en virksomhet har profitt og overskudd av penger som mål.

Korrupsjon er hvis en person i en maktposisjon tar imot en gave, penger eller tjenester fra en annen person som ønsker å oppnå noe eller få en fordel av noe.

Et annet ord som dukker opp i teksten er **lobbyister**. Dette kan være både lovlig og ulovlig, men det går hovedsakelig ut på å påvirke folkevalgte eller beslutningstakere til å ta en avgjørelse i din favør.

ETTERARBEID

I denne delen av undervisningsmaterialet har vi laget noen oppgaver og øvelser som er tilknyttet forestillingen *Culpa! i unntakstilstand*.

Noen av oppgavene er ment som diskusjonsoppgaver, andre er av mer praktisk art. Oppgavene kan gjøres både individuelt, parvis, i grupper eller i plenum.

ØVELSE 1: PÅSTANDSOPPGAVE

Culpa! i unntakstilstand tar for seg mange samfunnsutfordringer i vår tid. Bjørneboe var en person som sjeldent var redd for å si hva han mente. Det er heller ikke dramatiker Taro Vestøl Cooper.

Dere trenger: Ingen hjelpemidler nødvendig.

Slik gjør dere: Vi har foreslått en rekke påstander inspirert av forestillingen. Vi vil at dere tar standpunkt til disse påstandene. ENIG eller UENIG. Læreren leser opp påstandene. I skjemaet under kan læreren registrere hvor mange som var enig/uenig i de ulike påstandene og diskutere underveis eller etter øvelsen

Forslag til løsning: Dersom dere har online undervisning, kan det være fint å svare på andre måter enn med ord eller å rekke opp hånda. Kan dere som klasse finne en god måte man kan si enten ENIG eller UENIG på gjennom internett?

Et forslag er at alle reiser seg opp. Hvis man er enig i en påstand tar man et skritt til høyre, og hvis man er uenig, tar man et skritt til venstre. Prøv å være så raske som mulig – ikke tenk for lenge.

Påstander:

Påstand	ENIG	UENIG
Jeg blir ikke påvirket av reklame på sosiale medier.		
Det finnes ikke noe klimakrise.		
Norge bør ta inn alle flyktninger som trenger hjelp.		

Mobbere bør straffes.		
Jeg kjøper aldri mer klær enn det jeg faktisk trenger.		
I Norge kan man elske den man vil.		
Jeg mener Norge bør slutte med oljenæring.		
Nordmenn er mer ensomme enn andre.		
Nordmenn har mer skyld i verdens urettferdighet enn andre.		
Én enkelt person kan ikke redde verden.		
De fleste nordmenn er rasister.		
Jeg kjenner sjeldent på kroppspress.		

ØVELSE 2: EKSPONERING I SOSIALE MEDIER

Stykket retter kritikk mot sosiale medier – både til hvordan vi bruker dem, men også til hvordan sosiale medier kan utnytte forbrukeren. Hvor bevisste er vi på dette når vi scroller nedover Instagram?

Dere trenger: Mobiltelefon. Skrivesaker.

Slik gjør dere: Ta fram mobilen. Gå inn på Instagram (eller Facebook/Snapchat, hvis du ikke har Instagram).

Scroll nedover feeden. Registrer hva du finner ved å sette et kryss i skjema:

	Antall
Generelle annonser/reklamer	
Reklamer om klær	
Reklamer om skjønnhet (sminke, andre velvære-produkter)	
Reklamer om kulturelle arrangement (konserter/teater)	
Reklamer om film/TV	
Reklamer om reise	
Annonse/reklame fra kontoer du følger	

Hvis det kommer reklamer/annonser som ikke er oppgitt i skjema, skriv dem her:

	Antall

Sammenligning:

- Sammenlign skjemaene med de andre i klassen.
- Hadde dere like mye av alt?

- Var det noen som fikk opp annonser som andre ikke fikk?
- Er reklamene relevante for dere?

Diskusjon:

Diskuter hvorvidt man blir påvirket av reklamer og annonser i sosiale medier.

Diskuter for eksempel:

- Scroller dere bare forbi?
- Trykker dere inn på annonsene?
- Hvilke annonser trykker dere på?
- Er det forskjell på de generelle annonsene/reklamene og de som kommer fra kontoer dere følger?
- Er det noen reklamer som du mener treffer deg bedre enn andre?
- Er det noen av annonsene/reklamene dere synes er støtende?

Om sosiale medier:

Dramatiker Taro Vestøl Cooper og regissør Mine Nilay Yalcin vil med forestillingen *Culpa! i unntakstilstand* peke på flere aspekter ved sosiale medier de er kritiske til. Kan dere komme med eksempler fra teksten som blir sagt, eller måten forestillingen blir gjort på, som synliggjør dette?

Diskuter i par eller i grupper.

ØVELSE 3: DISKUSJONSOPPGAVE

Både i *Culpa! i unntakstilstand* og «Mea Maxima Culpa» tar de respektive forfatterne opp spørsmål knyttet til ansvar, skyld og likegyldighet. I denne oppgaven ønsker vi at dere skal diskutere dette litt nærmere.

Du trenger: Ingen hjelpemidler nødvendig.

Om skyld og likegyldighet:

Les Bjørneboes dikt «Mea Maxima Culpa» på side 5. Dette kan dere gjøre for dere selv, eller klassevis. Bjørneboe stiller spørsmål om det er slik at ingen mennesker er uten skyld. Han spør seg – hvis man ikke gjør noe, men lar noe skje, betyr det da at man er like skyldig som den som har gjort det? Kort kan det oppsummeres i én setning fra diktet: «Hva én har syndet, har vi alle gjort!» Dramatiker Taro Vestøl Cooper har latt seg inspirere av det samme.

Hva tenker dere om dette – har vi alle et ansvar for den urett som skjer i verden? Er man medskyldig, hvis man er vitne til urett, men ikke gjør noe med det? F.eks. hvis du ser en

medelev bli mobbet, men du velger å ikke gjøre noe med det. Er du da like ansvarlig for den uretten som mobberen?

Diskuter i par eller grupper.

ØVELSE 4: UTDRAK FRA MANUSET

I denne øvelsen vil vi at dere skal reflektere rundt noen av de siste ordene som blir sagt i forestillingen. Det er korte setninger, men som kanskje kan ha en stor betydning. Vi ønsker at dere ser nærmere på nettopp dette.

Dere trenger: Ingen hjelpemidler nødvendig.

Slik gjør dere: Les teksten som følger under. Oppgaven kan løses individuelt eller i par.

Fra Culpa! i unntakstilstand:

Men her inne i bobla er alt vindstille

Her er vi alle like

Her er vi alle blide

Her inne er vi alle frie

Her inne vil vi ikke vite

Her inne vil vi ikke vite

Her inne vil vi ikke vite

Her inne vil vi ikke slite

Her inne

Her inne

LIKE

Refleksjon:

1. Hva tror du menes med «her inne»?
2. Er du enig i det som sies? Diskuter.
3. Kan du se noe sammenheng mellom dette verset og diktet «Mea Maxima Culpa» av Jens Bjørneboe? I så fall, hvilke?

Kostymetegninger av kostymedesigner Synne Reichelt Føreland (illustrasjon).

TILLEGGSINFORMASJON

I denne delen følger informasjon og fakta om forestillingen og tingene rundt som kanskje kan være interessant for deg som er litt ekstra interessert i forestillingen.

OM «SPOKEN WORD» OG DIKT SOM TEATER

Culpa! i unntakstilstand er en tekst som fremføres av fire skuespillere i en rytmisk stil. Mens Bjørneboes dikt har tydelige mønstre for rim, stavelser og rytme – har dramatiker Taro Vestøl Cooper jobbet med en mer moderne rytmisk form som kan minne om rap. Denne formen for skrivning har mange navn. Man bruker for eksempel ordene rap, slampoesi, og «spoken word» om hverandre. Disse ordene har også sin naturlige sammenheng, og henger sammen med hvordan den tradisjonelle poesien og hip-hop-musikken har forent seg i dette uttrykket.

Teatertekster er ofte tett knyttet til poesien. Mange av de mest kjente dramatikerne har også skrevet på poesi, som f.eks. William Shakespeare og Henrik Ibsen. Helt tilbake i gamle antikkens Hellas for over to tusen år siden var dette en vanlig måte å skrive teatertekster på. Etter hvert som tiden har gått har dikt og poesi gjerne blitt sett på som «høykultur». Dette fikk sin motsats da rap og hip hop oppstod i USA på 1970-tallet. Poesi og lyrikk ble brukt aktivt som en måte å uttrykke seg på i de urbane afroamerikanske miljøene i New York.

I 1984 i Chicago, USA, begynte Marc Smith med konkurranser for diktopplesning på diverse klubber, inspirert av hip hop-kulturen. Han mente dikt hadde godt av å komme ut av sine formelle og litt «grå» tradisjoner. Gjennom å gjøre det tilgjengelig på andre steder og i andre formater skapte han en konkurranseform som fikk navnet poesislam. Dette har vært en form som har påvirket utviklingen til den rytmiske oppleste eller spilte stilen vi kan kalle «spoken word». Nevnte Taro Vestøl Cooper er ledende på dette området, og har vunnet norgesmesterskapet i poesislam flest ganger.

RELEVANTE KOMPETANSEMÅL

Kompetansemål etter 10. årstrinn

Muntlig kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lytte til, oppsummere hovedinnhold og trekke ut relevant informasjon i muntlige tekster
- samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering
- delta i diskusjoner med begrunnede meninger og saklig argumentasjon

Skriftlig kommunikasjon

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangere og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger

Språk, litteratur og kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- presentere tema og uttrykksmåter i et utvalg sentrale samtidstekster og noen klassiske tekster i norsk litteratur
- beskrive samspillet mellom estetiske virkemidler i sammensatte tekster, og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder

Samfunnsfag

Utforskeren

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- identifisere samfunnsfaglege argument, fakta og påstandar i samfunnsdebattar og diskusjonar på Internett, vurdere dei kritisk og vurdere rettar og konsekvensar når ein offentleggjer noko på Internett

KRLE

Filosofi og etikk

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- drøfte etiske spørsmål knyttet til menneskeverd og menneskerettigheter, likeverd og likestilling, blant annet ved å ta utgangspunkt i kjente forbilder
- drøfte verdivalg og aktuelle temaer i samfunnet lokalt og globalt: sosialt og økologisk ansvar, teknologiske utfordringer, fredsarbeid og demokrati
- reflektere over etiske spørsmål knyttet til mellommenneskelige relasjoner, familie og venner, samliv, heterofili og homofili, ungdomskultur og kroppskultur.